P. P. PANAITESCU

PETRU MOVILĂ ŞI ROMÂNII

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA CĂRŢILOR BISERICEŞTI
1942

Extras din revista BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ,
anul LX [1942], nr. 9—10 Septemvrie-Octomvrie.

PETRU MOVILĂ ŞI ROMÂNII

PERSONALITATEA LUI PETRU MOVILĂ. Petru Movilă mitropolitul Kievului, fiul domnului Moldovei Simion Movilă, stă la mijlocul veacului al XVII-lea ca o figură istorică a cărei acţiune a fost hotărîtoare în desvoltarea vieţii bisericeşti ortodoxe. Biserica ortodoxă din Polonia (în vremea lui Petru Movilă Ucraina întreagă cu Kievul făcea parte din regatul Poloniei) primise grele lovituri. Unirea cu Roma, decretată la Brest-Litovsk în 1595 sub patronajul statului polon catolic, slăbise mult situaţia ortodocşilor Ruteni şi Ruşi Albi. Dar mai ales suferea biserica ortodoxă întreagă, cea din Polonia, întocmai ca şi cea din Rusia Moscovită, care îi era tributară din punctul de vedere al culturii, precum şi biserica din Moldova şi Muntenia, de o criză de cultură. Şcoli nu erau aproape de loc, tipografiile din veacul al XVI-lea din Ţara Românească, ca şi cea din Liov (Lemberg), încetaseră lucrul şi se risipiseră; catolicii prin mijlocul şcoalelor iezuite atrăgeau tineretul rutean, ca şi pe fii boierilor din Moldova, strecurându-le în suflete învăţăturile lor.

Petru Movilă, om cu cultură apuseană, dar credincios adânc al bisericii Răsăritului, a însemnat prin opera sa o Renaştere a acestei biserici, prin cultură. El este fondatorul primei universităţi ortodoxe, Academia din Kiev, şi a mai multor tipografii. Opera aceasta trece de marginile strimte ale provinciilor locuite de ortodocşi în Polonia: tipografiile lui Matei Vodă Basarab, la Câmpulung, la Govora şi Târgovişte şi a lui Vasile Lupu la Trei Ierarhi din Iaşi, au fost dăruite de la Kiev sau cumpărate de domnii români de la Petru Movilă. În aceste tipografii se tipăresc primele cărţi bisericeşti ortodoxe în româneşte (facem abstracţie de cărţile româneşti tipărite cu un veac mai înainte de către diaconul Coresi la Braşov şi de celelalte tipărituri româneşti din Ardeal, care au un caracter luteran sau calvin). De aceste tipografii şi de curentul de polemică religioasă început la Kiev se leagă opera mitropolitului Varlaam al Moldovei şi în genere marea înnoire cultural-bisericească din Principatele Române în veacul al XVII-lea: *introducerea limbii române în biserică.* Academia domnească a lui Vasile Lupu de la Trei Ierarhi

cea dintâi instituție de învățământ superior din România, a fost înființată din inițiativa lui Petru Movilă, cu profesori veniți de la Kiev în frunte cu Sofronie Pociațki, fostul rector al Academiei de acolo [1]. În Rusia, țarul Alexie Mihailovici înființează și el o *Școală greco-slavo-latină* la mânăstirea Sf. Andrei din Moscova cu profesori veniți de la Kiev, elevi ai lui Petre Movilă. „Domnul Vasile al Moldovei cunoaște răsplata dumnezeiască, pe care o aduce fundarea școalelor cu dascăli binecredincioși", scria mitropolitul Kievulului țarului, ca să-i dovedească necesitatea de a înființa și el o școală superioară în capitala sa [2]. Mai târziu când Petru cel Mare purcese la occidentalizarea Rusiei, o făcu, cel puțin la început, prin reprezentanții școalei de la Kiev a lui Petru Movilă, intrate acum sub oblăduire rusească. Iar prin *Mărturisirea Ortodoxă*, catehismul care fixează în scris temeiurile dreptei credințe, Petru Movilă devine un stâlp al ortodoxiei de pretutindeni [3].

Deaceia întrebarea, *al cui este Petru Movilă,* nu se poate pune. A-l revendica pentru Ruși, când el n'a trăit nicicând în Rusia, ci a fost mitropolit în Polonia, nobil polon, de neam domnesc românesc, este absurd [4]. Unii istorici poloni, în special Al. Jabłonowski, l-au revendicat pentru Polonia, pentrucă politicește a fost un credincios al regelui și al statului leșesc, [5] dar opera sa numai politică nu este, iar influențele culturii apusene în Polonia, erau pentru el arme de ridicare a bisericii ortodoxe [6].

Nu vom încerca aci să revendicăm pe Petru Movilă cu în-

---

1. Cf. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Moghila archevêque de Kiev, dans les principautés roumaines* (în *Mélanges de l'école roumaine en France,* Paris 1926).

2. Акты относеисја к исторіи Іужно-западнои Россіи, III, p. 39, scrisoare din 7 April 1640.

3. Ultima ediție a *Mărturisirii Orlodoxe* după manuscrisul latin din Paris, *La conféssion orthodoxe de Pierre Moghila,* éditèe par A. Malvy et M. Viller, Paris, 1927 *(Orientalia Christiana,* X).

4. P. Golubev, Петръ Могила митрополитъ кіевскіи, II volume, Moscova, 1887.

5. Al. Jabłonowski, *Akademja kijowsko-mohylańska,* Cracovia, 1899,

6. Iezuiții Malvy și Viller, cari au precedat ediția lor a *Mărturisirii Ortodoxe,* citate mai sus, cu o întinsă introducere, recunosc acest lucru și nu caută să facă din Petru Movilă un catolic. În schimb, franciscanul polon K. Onoszko *Nauka Piotra Mohiły o kosciele i jego hierarchij* (Învățătura lui Petru Movilă despre biserică și ierarhia ei), Lwów, 1931, 68 p., afirmă că, de și nu se desvăluia nimănui, în fundul sufletului Petru Movilă era catolic, dar nu aduce nici o dovadă serioasă pentru desvăluirea acestei taine.

treaga sa operă și cu consecințele ei depărtate numai pentru Români. Dar să nu uităm că sângele primează; român de sânge, n'a uitat niciodată patria sa și vom aduce acum câteva dovezi în plus puțin cunoscute, pe lângă cele ce s'au adus mai demult. Întemeierea tipografiilor și a școalelor din Moldova și Țara Românească de către dânsul erau cunoscute și alcătuiau argumente serioase în acest sens. Dar istoria bisericii și a culturii românești nu poate cuprinde opera întreagă a acestui mare fiu al neamului nostru. El nu este numai al Românilor, cum nu este nici al Rușilor, nici al Poloniei, el este al Ortodoxiei întregi. E cu atât mai frumos, că neamul nostru a dat o personalitate atât de cuprinzătoare în istoria bisericii. Dar anume legături intime, care se înțeleg ușor, îl făceau nedespărțit cu sufletul de Moldova, în care se născuse. Văzuse lumina zilei la Suceava și copilăria lui fusese legănată de legendele despre Sfântul patron al vechii capitale a lui Alexandru cel Bun, Sfântul Ioan cel Nou al Sucevii. Multe din minunile arătate de moaștele acestui sfânt, aduse de la Cetatea Albă, au fost însemnate de Petru Movilă în lucrarea ce o pregătea despre minunile sfinților din biserica Răsăritului [1]. Când, mai târziu, el își ridică o biserică pe moșia ce și-o cumpărase în Podolia, Rubiejovka, îi puse hramul Sfântului de la Suceava, ca să simtă aproape pe protectorul țării și al copilăriei sale [2]. E o dovadă sentimentală din cele mai prețioase pentru cele ce am afirmat.

Se mai pot aduce și altele de același gen. Se știe că principala operă de polemică religioasă a lui Petru Movilă împotriva catolicilor este intitulată *Lithos*, publicată în limba polonă în 1644, ca un răspuns la broșura de defăimare împotriva ortodocșilor scrisă de catolicul Cassian Sakowicz [3]. Petru Movilă socoate că dreptul la viață al bisericii Răsăritului stă, bine înțeles, în primul rând în dreapta credință, dar pe lângă aceasta, în întreaga comoară de obiceiuri, a vieții mânăstirești, a tradiției de bunătate și de cinstită creștere a copiilor, a cultului sfinților adus de întreg poporul, în obiceiurile frumoase ce însoțesc toate actele mai importante ale vieții. Între acestea mitropolitul de la

---

1. Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă*, București, 1887, p. 345—48. Ediția completă a textului slav al „Însemnărilor" lui Petru Movilă, în Архивъ юго-западнои Россіи, I-VII, Kiev, 1887, p. 49—189.

2. Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 12.

3. *Lithos albo kamien*, tipărită la 1644, reprodusă în Архивъ юго-западнои Россіи, I-IX, Kiev, 1893.

Kiev amintește cu duioșie o serie de obiceiuri de acasă, din Moldova, care constituie amintiri din copilărie: „Acest obicei bătrânesc este și până astăzi în Grecia, în Moldova, în Muntenia și în Țara Ardealului la oamenii mai de seamă, ca să se facă tăierea părului pentru prima oară noului născut, nu îndată după botez, ci peste un an sau doi sau poate și mai mult și aceasta cu mare ceremonie și pe aceia cărora popa le dă părul, după ce tunde pe copil, părinții trupești îi socotesc ca părinți sufletești ai copiilor" [1]. De observat că fiind vorba de un obicei ortodox, aluzia la Ardeal privește exclusiv pe Românii de acolo. Despre cultul sfinților Petru Movilă scrie: „Toate popoarele au patronii lor dintre sfinți: Moscoviții, Rutenii, Moldovenii". Sakowicz afirmase că ortodocșii din Orient căzuseră sub stăpânirea păgânilor ca o pedeapsă dumnezeiască pentru alunecarea lor de la dreapta credință, la care Petru Movilă, erudit în istorie, îl întreabă: Cum explică atunci căderea Romei sub Goți și Vandali? [2].

GAVRIL VODĂ MOVILĂ. Legăturile lui Petru Movilă cu țara s'au menținut mai ales prin familia Movileștilor. Inainte de a-și închina viața lui Hristos, Petru încercase cândva să recapete tronul părinților săi și chiar regele Poloniei Sigismund III îl recomandase sultanului, să-i dea domnia Moldovei, „căci este un tânăr cu suflet ales și demn de virtuțile strămoșilor săi" [3]. Dar împrejurările nu l-au ajutat în această direcție și poate o criză sufletească, o întoarcere spre sine însuși, din dorința de liniște, după multe decepții și furtuni, l-au dus pe calea monahismului, apoi a înaltei ierarhii bisericești.

In schimb, dintre frații săi, doi ajunseră domni în scaunele românești. Fratele mai mare, Gavril Movilă se făcu domn al Țării Românești în 1619 și ar fi vrut să-l aibă pe Petru, Pătrașco, cum i se zicea atunci în chip de mângâiere, pe lângă dânsul. Domnul Moldovei Gaspar Gratiani pregătea o răscoală împotriva Turcilor cu ajutor polon și Gavril se temea ca aceste împrejurări războinice să nu apuce pe fratele său în Polonia, în palatinatele de la marginea Moldovei, unde obișnuia să locuiască în timpul mireniei. Deaceia trimite o slugă a sa din Muntenia prin Ardeal în Polonia, ca să-l cheme pe Pătrașco în țară: „căci Leșii, se plânge domnul Țării Românești, l-au oprit acolo în vre-

---

1. *Ibidem*, p. 21.
2. *Ibidem*, p. 149 și 17.
3. Hurmuzaki, *Documente-Supliment*, II-2, p. 524—525.

mea venirii noastre încoace. Turcii se pregătesc să atace Polonia şi eu nu vreau ca ei să-l găsească acolo" [1]. Dar Pătraşco, care pe atunci, cum am spus, trăgea nădejde să apuce scaunul Moldovei cu ajutorul prietenilor săi poloni, nu se duce la fratele său. Îi face totuşi diferite servicii, căci Gavril avea mare nevoie de bani, pe semne ca să sature pe Turci şi să se poată menţine în scaun. La Liov (Lemberg) era un centru comercial, în care se găseau uşor capitaluri şi astfel Petru Movilă obţine un împrumut de la un negustor bulgar din acel oraş, Iani Theofil şi anume 5200 de ducaţi, punând ca zălog în schimb, din odoarele domneşti, un brâu aurit şi o sabie cu mâner de aur. Acel care negociase acest împrumut pentru domnul muntean era Petru Movilă, care pe atunci se afla la Liov şi zapisul polon însemnează că „toate s'au dat deplin jupânului Petru, fiu de voevod muntean, zis şi Pătraşcu" [2].

SFATURILE LUI PETRU MOVILĂ CĂTRE MOISE MOVILĂ DOMNUL MOLDOVEI. Fratele mai mic al lui Petru Movilă, Moise, ajunge la rândul său domn al Moldovei, la 1631. La această dată Petru era arhimandrit la Lavra Pecersca din Kiev şi începuse marea sa operă de ridicare a bisericii prin cultură, întemeind şcoli şi tipografii. Mult s'a bucurat arhimandritul că un vlăstar din neamul său ajunsese în scaunul părintesc şi s'a gândit să-i facă un dar ales cu acest prilej. Deaceia îi dedică o carte bisericească, proaspăt eşită din tipografia din Kiev în limba slavonă-ruteană. Este vorba de *Triodul ales* (Triod Ţvetnii) din 1631, care cuprinde o întinsă prefaţă dedicatorie a lui Petru Movilă către fratele său, domnul Moldovei [3]. Prefaţa are o deosebită importanţă istorico-literară; în istoria culturii noastre poate fi pusă alături de sfaturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie (lucrare pseudoepigrafă, datorită în realitate unui călugăr, care a uzat de numele domnului muntean pentru o scriere a sa) [4]. Ca şi sfaturile lui Neagoe, cu care pentru data adevărată a compunerii lor, sunt contemporane, sfa-

1. A. Veress, *Documente privitoare la Ardeal, Moldova şi Ţara Românească*, IX, p. 210—212.

2. W. Lozinski, *Patricyat i mieszczaństwo lwowskie* (Patriciatul şi burghezia din Lemberg), ed. II, Lwów, 1892, p. 321.

3. N. Titov, Матеріалы для исторіи книжнои справи на Украïнï в. XVI—XVIII B. (Materiale pentru istoria cărţii în Ucraina în secolele XVI-XVII), Kiev 1924, p. 263—266, publică textul întreg al prefeţii lui Petru Movilă.

4. Cf. Pentru învăţăturile lui Neagoe, D. Russo, *Studii greco-române*, II, Bucureşti, 1939, I, p. 207—226.

turile lui Petru Movilă sunt scrise în slavoneşte, dar au o întindere mult mai redusă, câteva pagini abea. Prefaţa arhimandritului de Kiev, neobservată până acum de istoricii români, cuprinde sfaturi ale fratelui mai mare către cel mic, ajuns domn al Moldovei, prin care îi arată cum trebuie să se poarte un domn creştin al acestei ţări. Cu autoritatea sa de frate mai mare şi în acelaşi timp de faţă bisericească, Petru Movilă arată calea cea dreaptă noului stăpânitor. Prefaţa începe astfel: „Петрꙿ Могила, милостю божїєю велїкїи архимандритꙿ свѣтыѧ, великїѧ, чюдотворныѧ лавры Печерскїѧ кїевскїѧ, воєводич землꙿ Мѡлдавскихꙿ, пресвѣтломꙋ и вꙿ благочестїи ꙗсно-сїꙗющꙋ, Іѡ Мѡѵсею Могилѣ, милостїю всесилнаго бога, господарꙋ, воєводѣ истинномꙋ и природномꙋ отеческим жребїємꙿ, (наслѣдникꙋ землꙿ Мѡлдо-влахїискимꙿ, єдноѫ-тробномꙋ братꙋ, мира, здравїѧ, благополꙋчиѧ и на томꙿ господарства престолꙿ, дылго-лѣтнего пребыванїа, желаєтꙿ и молитвꙋєтꙿ". (=*Petru Movilă din mila lui Dumnezeu, mare arhimandrit al sfintei, marei şi făcătoarei de minuni, Lavre Pecersca din Kiev, fiu de domn al ţărilor Moldoveneşti, preastrălucitului şi luminatului în dreapta credinţă, Io Moise Movilă, din mila atotputernicului Dumnezeu, domn, voevod din spiţa neamului părintesc, moştenitor al ţărilor Moldo-Vlahiei, frate uterin, pace, sănătate, fericire şi în acest scaun domnesc, domnie întru mulţi ani îţi doreşte şi se roagă pentru aceasta).*

Prefaţa continuă apoi astfel[1]: „Deoarece dreapta atotputernicului Dumnezeu, o preaslăvite doamne, prea dorite şi dintr'o mamă frate, te a aşezat în scaunul părintesc, preferindu-te rivalilor tăi, recunoscând destoinicia ta sufletească pentru această dreaptă cârmuire, căci în tine sunt vădite toate cele: nobleţe, dreapta credinţă, buna cinstire, filosofia şi frica de Dumnezeu (aceste cuvinte în greceşte în original: εὐγενείαν, ὀρθοδοξίαν, εὐσεὐίαν, φιλοσοφίαν καὶ ἐκληπίου εὐφοβειαν), care arată podoabe suficiente în atâta demnitate. Deaceia, dacă ai încercat binefacerea lui, eşti dator, nu numai să ai grije de tine, ci să aduci şi fericire celor supuşi ţie, să te îngrijeşti nu numai de cele politiceşti, ci să ai în vedere şi cele duhovniceşti şi să stăpâneşti în aşa chip, încât să fii icoană şi pildă a stăpânirii".

Îşi dă seama, spune Petru Movilă, că fratele său cunoaşte fără îndoială îndatoririle ce le are ca domn, va aminti totuşi pe

1. Nu dau în întregime textul original slavon, deoarece se află retipărit în colecţia citată a lui Titov.

scurt care sunt acestea: oficiile (officia) politice constitue, bine înţeles, şi ele o îndatorire a unui domnitor şi lucrul se poate vedea şi din pildele biblice, luând ca exemplu pe împăratul Solomon, care nu le-a neglijat. „Să facă război cu duşmanii, să apere pe cei nevinovaţi este dator orice stăpânitor. *Pentru libertatea patriei şi a supuşilor tăi să te lupţi bărbăteşte*" (воєвати враги, нєзлобивыхъ жє щадѣти, длъжноє єст всѧкаго началника. Свободы ради ѡтєчєства и подрѹчныхъ своихъ мѹжєствъно ѡпльчати сѧ).

Este foarte interesantă această din urmă frază sub pana mitropolitului, care, departe între streini, nu uita lupta pentru libertatea Moldovei, simţind cum curge într'însul sânge domnesc românesc.

Dar acestea, adaugă Petru Movilă, sunt politice, iar îndatoririle unui domn către Dumnezeu sunt mai mari. Să nu uite domnescul frate că este un stăpânitor creştin şi ca atare, „să te sileşti ca adevărata credinţă să se mărească şi să se întărească", îndatorire pe care, cum se ştie, o au împlinit cu slavă domnitorii noştri din trecut.

„Slujba idolilor şi amăgirile Satanei să fie îndepărtate", spune Petru Movilă, gândindu-se, poate, la propaganda catolică şi calvină, care pe vremea lui făceau atâtea sforţări din Polonia şi Ardeal, ameninţând credinţa strămoşească a Românilor. După aceasta urmează un alt punct al îndatoririlor unui domn al Moldovei faţă de Dumnezeu: „Să fii ctitor al bisericilor şi cinsteşte pe slujitorii bisericii" (aşa cum fuseseră strămoşii lor Movileşti). În sfârşit, în legătură cu acest ultim sfat, este pusă şi publicarea acestei cărţi de ritual în slavoneşte, care pe vremea aceia se putea întrebuinţa şi în bisericile din Moldova. De aceia, afirmă Petru Movilă, i-a închinat fratelui său acest Triod, ca să ajute la mărirea dreptei credinţe.

AFURISIREA LUI MOISE MOVILĂ. Moise Movilă nu izbuti să să se menţină în scaunul Moldovei de cât un an de zile şi fu nevoit să se retragă la Constantinopol. La 1633 el capătă, după cererea boierilor moldoveni, a doua oară domnia ţării şi iarăşi şi de data aceasta domnia lui fu scurtă, tot un an de zile. Moise Vodă este apoi silit să fugă în Polonia, unde trăi încă multă vreme, întâlnindu-se în surghiun cu fratele său, mitropolitul de la Kiev. Probabil că în timpul celei de a doua domnii sau la sfârşitul ei, se întâmplă un fapt nemai auzit în istoria Moldovei: domnul acestei dreptcredincioase ţări fu afurisit de către patriarhul de Constantinopol, Chiril Lucaris, care nu ţinu seamă nici de

înalta situaţie în ierarhia bisericească a fratelui său Petru, ajuns tocmai atunci, la 1633, mitropolit. Despre anathema aruncată asupra lui Moise Movilă, cel atât de lăudat, cum am văzut, pentru dreapta lui credinţă, aflăm dintr'o scrisoare de mai târziu a lui Petru Movilă adresată lui Chiril de Veria, urmaşul în scaunul patriarhal al lui Chiril Lucaris. Această scrisoare datată din Kiev, la 27 Octomvrie 1638, s'a păstrat numai într'o traducere latină aflătoare în Arhivele Vaticanului.[1]. După ce arată durerea ce i-a pricinuit moartea lui Chiril Lucaris, Petru Movilă spune noului patriarh că urcarea sa în scaun a bucurat toată biserica ruteană. Îi face apoi o rugăminte „într'o treabă privată", anume să ridice anatema aruncată de Chiril Lucaris, predecesorul său, asupra fratelui Moise, faptă pe care o califică drept „nemai auzită între oameni".

Din scrisoarea lui Petru Movilă aflăm că fratele său, către care arătase atâtea sentimente de dragoste, fusese anathemizat de către patriarhul Constantinopolului Chiril Lucaris, dar nu se dă nici o indicaţie asupra motivelor care au dus la această gravă hotărîre.

Din anume fapte cunoscute în legătură cu cea de-a doua domnie a lui Moise Movilă în Moldova, se poate face oarecare lumină asupra acestei ciudate împrejurări din istoria noastră. Se ştie că pentru obţinerea domniei în ţările române trebuiau bani grei pentru câştigarea demnitarilor turci. Moise Movilă a trebuit desigur să împlinească şi el această tristă îndatorire. Din nişte rapoarte din toamna anului 1632 aflăm că el fiind căsătorit cu Caterina, fiica bogatului Radu Mihnea (răposat atunci de şase ani), de şi trăia despărţit de soţia sa, ridicase pretenţii asupra moştenirii depozitului averii lui Radu Vodă de la Veneţia. Pe semne că de pe atunci lucra pentru domnia Moldovei, pe care de altfel o obţinu peste câteva luni şi de aceea avea nevoe grabnică de bani. Patriarhul de la Constantinopol, care era pe atunci tocmai Chiril Lucaris, era favorabil acestei cereri şi stăruia să se elibereze banii lui Radu Mihnea de la Veneţia lui Moise Movilă, ce se afla pe atunci la Constantinopol.[2] Putem bănui motivul pentru care patriarhul ecumenic insista ca să se împlinească dorinţa lui Moise Vodă; presupunem că fostul domn al Moldovei împru-

---

1. Scrisoarea e publicată de E. Šmurlo, *La Russie et le Saint Siège*, Paris, 1929, p. 151—154 (anexe) şi reprodusă în traducere românească de I. Lupaş în *Revista Teologică*, XVIII, p. 245—249.

2. Hurmuzaki, *Documente*, IV-2, p. 461, din 20 Octomvrie 1632 şi p. 462 din 26 Noemvrie acelaşi an.

mutase bani de la patriarh şi mai făcuse poate şi făgădueli pentru înzestrarea marii biserici constantinopolitane, pe cari le-ar fi putut împlini în felul acesta. O altă indicaţie, care se completează cu cea de mai sus, o avem din cronica lui Miron Costin. După ce Moise Movilă pierdu a doua oară domnia în 1634, zice cronicarul, că a fost sfătuit să nu cumva să se ducă iar la Constantinopol, „pentru multe datorii ce avea Moise Vodă în Ţarigrad"[1]. Credem că putem pune în legătură această primejdie pentru Moise Movilă de a călca în capitala sultanilor, pentru neplata datoriilor, cu afurisenia aruncată asupră-i de patriarh. Noi ştim că patriarhul era interesat în chestiunile băneşti ale fostului domn şi putem presupune aşa dar că ultimul domn român din neamul Movileştilor făcuse mari datorii chiar de la patriarh, că făgăduise, dacă i se va da domnia, să ajute biserica şi din pricina timpului scurt nu-şi putuse împlini îndatoririle luate şi căzuse sub blestemul patriarhului. Nu ştim nici care a fost rezultatul intervenţiei lui Petru Movilă în favoarea fratelui său, după moartea patriarhului Chiril Lucaris, dar putem bănui că vaza lui în toată lumea ortodoxă atârnă greu în favoarea fratelui nenorocit şi el obţinu iertarea lui.

Pentru Moise Movilă a fost şi ultimul gând al fratelui său. Se ştie că Moise îi supravieţui lui Petru şi în testamentul mitropolitului Kievului, scris în limba polonă şi latină, la 22 Dechemvrie 1646, el lasă moştenirc fratelui său moşiile sale din voevodatul din Belz (în Galiţia) şi anume: Welikie Oczy, Zmiewiski, Mogilew şi Wolka, stăpânite de Petru Movilă de când era mirean. De la Adam Kisiel voevodul Kievului, avea de luat 55.000 de zloţi, care rămân colegiului (Academia) din Kiev. Altă avere şi în special odăjdiile şi caii, le lasă Petru Movilă mânăstirilor şi şcoalelor lui, precum şi mânăstirilor ruteneşti, Schitul Mare şi Krechov, etc. Pentru şcolile lui are un cuvânt de dragoste: „sunt unicul meu zălog" (pentru viaţa veşnică)[2].

AMINTIRILE LUI PETRU MOVILĂ DESPRE FAMILIA MOVILEŞTILOR. Cum am văzut, Petru Movilă de şi plecat departe de ai

---

1. Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Ureche, I, p. 517.

2. Testamentul lui Petru Movilă a fost publicat întâia oară în Описанie Кіево-Печерскои лавры *(Descrierea Lavrei Pecerska din Kiev)*, Kiev, 1831, p. 196—207, reprodus de A. Petruszewicz, Сводная лѣтопись, I, p. 509 şi de P. Pekarskii, Представители Кіевскои учености *(Reprezentanţii culturii din Kiev)*, în Отечественныя записки, St. Petersburg, XXIV, 1862-III, p. 593—594, de Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă*, Bucureşti, 1887, p. 319—345 (care-l dă ca inedit!).

săi, a continuat să ţie legături strânse cu cei doi fraţi ai lui, care jucară un rol politic în Ţara Românească şi în Moldova. Faima familiei Movileştilor era mare în Polonia, de altfel titlul de nobili poloni indigeni le fusese recunoscut de către dietă. De câte ori poate, Petru Movilă aminteşte de gloria şi virtutea strămoşilor săi; pe toate cărţile sale se intitulează *voevodzić* adică fiu de voevod moldovean (voevodzić este o formaţie a limbii slave asemănătoare cu *ţarevici*, fiul ţarului) şi în stema lui poartă cu mândrie capul de zimbru al Moldovei.

Se ştie că acel care adusese în scaun pe Movileşti, în persoana lui Ieremia Movilă, a fost, la 1595, cancelarul şi hatmanul Poloniei Ioan Zamoiski, care înlăturase cu acest prilej pe Ştefan Răzvan, aliatul lui Mihai Viteazul. Tot Zamoiski restabileşte pe Ieremia în scaun, după ce marele erou muntean îl alungase, izbutind o clipă să înfăptuiască unitatea ţărilor române. Simion Movilă, tatăl mitropolitului Petru, tot de Ioan Zamoiski fusese dus în scaunul muntean, după izbânda de la Teleajen împotriva lui Mihai Vodă.

La 1631 în Dechemvrie publicând un Triod (care nu trebue confundat cu *Triodul ales* din acelaşi an, de care am vorbit mai sus), Petru Movilă arhimandrit al Lavrei are prilejul să-şi arate recunoştinţa faţă de Ioan Zamoiski (care murise la 1607), dedicând această carte fiului său Toma Zamoiski, pe atunci sub cancelar al regatului polon. În prefaţa acestei cărţi, scrise de Petru Movilă [1], el aminteşte de ridicarea Movileştilor în scaunul Moldovei cu ajutorul lui Ioan Zamoiski şi în acelaşi timp, lucru puţin cunoscut, de felul cum a fost el însuşi ajutat în cariera sa bisericească de către Toma Zamoiski: „Înaintaşii şi părinţii mei au cunoscut graţia lui Ion Zamoiski cu prilejul primirii indigenatului în coroana regatului polon, binevoind să le îngăduie primirea în stema lor proprie" (Era obiceiul ca familiile streine care primeau indigenatul de nobili poloni să fie adoptate într'o familie polonă şi să adauge stema acestei familii stemei lor). Indigenatul Movileştilor avusese loc îndată după urcarea în scaun a lui Ieremia Vodă în Moldova, în 1596 [2], şi Movileştii fuseseră primiţi în familia Zamoiski, după cum rezultă din rândurile de mai sus. După aceste mulţumiri, Petru Movilă adaugă şi altele în ordinea faptelor istorice: „Prin sfatul său înţelept şi purtare pă-

1. Prefaţa reprodusă în colecţia lui Titov, citată mai sus, p. 140—145.
2. Ioachim Bielski, *Dalszy ciąg kroniki Polskiej* (Continuarea cronicii Poloniei), ed. F. Sobieszczański, Varşovia, 1851, p. 274.

rintească, arătându-se ca un tată, i-a ajutat şi i-a dus în stăpânirea lor de baştină (на панство дедичное) şi i-a apărat împotriva oricărui duşman" (aluzie la Mihai Viteazul). „După aceia eu însumi am fost sprijinit şi de strălucirea ta, încă din vremea când eram mirean şi apoi când am trecut în călugărie, am fost ajutat în chip larg de binefacerile tale. *Chiar acest beneficium al arhimandriei la Lavra Pecerska din Kiev îl datoresc intervenţiei domniei tale".* Petru Movilă fusese ales arhimandrit în 1627, câteva luni după călugărirea lui şi aflăm că protecţia lui Toma Zamoiski, îl ajutase în această privinţă. Continuând cu înşirarea meritelor lui Toma Zamoiski, Petru Movilă spune că biserica ortodoxă îi este recunoscătoare, pentrucă el a intervenit ca să fie bine primit în ţările ortodoxe ale Poloniei patriarhul Constantinopolului, Ieremia. Pe semne că Toma Zamoiski fusese acela care înlăturase piedicile, care fireşte era să le puie stăpânirea catolică a ţării împotriva acestei vizite canonice, menite să întărească biserica ortodoxă. În sfârşit, Academia Zamoiska este un alt merit al familiei. Întemeiată de Ioan Zamoiski, protejată de fiul său, această şcoală superioară aşezată la Zamosc, oraşul de baştină al familiei, fusese încredinţată profesorilor iezuiţi, cari predau în limba latină. „Academia Zamoiska, scrie Petru Movilă în prefaţa amintită, a adus mult folos şi propăşire neamului nostru (adică ortodocşilor din Polonia), pentrucă nu puţini oameni învăţaţi şi folositori bisericii noastre au ieşit de acolo". Unii autori consideră că aleasa cultură a lui Petru Movilă şi-a format-o în această Academie [1] şi acest pasaj pare o confirmare a părerii lor.

Lauda familiei moldoveneşti a Movileştilor, amintirea strămoşilor săi era scumpă lui Petru Movilă şi aceasta se vede şi din prefaţa *Apostolului* slav tipărit de Mihail Sliuzka la Liov, în Iunie 1638.[2]. În prefaţa tipografului închinată lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, citim următoarele: „Neamul preasfinţiei tale, din moşi, strămoşi, este domnesc..... încă de la acel vechiu bărbat ales prin fapte de vitejie, nobilul Mucius Scaevola îţi tragi origina". (Era cunoscută această legendă a originei Movileştilor din eroul roman Mucius Scaevola, ca o afirmare a originilor româneşti şi deci latine a mitropolitului de Kiev; ea apare şi în alte cărţi tipărite la Kiev, ca şi în genealogia familiilor nobile din Polonia, publicată de S. Okolski)[3]. Tipograful Sliuzka urmează

---

1. N. Petrov, Recenzie la P. Golubev, Петръ Могила, in *Jurnalul Ministerului Educaţiei naţionale ruseşti*, 1884 Ianuarie, p. 148—165.
2. Апостолъ сї есть книга нова завѣта, Lwòw, 1638, prefaţa nepaginată.
3. S. Okolski, *Orbis polonus*, Cracovia, 1640, p.

astfel: „Ai în urma ta nenumăraţi bărbaţi din sângele Movileştilor, eroi ca cei ieşiţi din calul troian, bărbaţi cu frica lui Dumnezeu, învăţaţi în virtuţile vitejeşti ale zeului Marte, strălucind ca soarele în credinţa creştină pravoslavnică. Dintre aceşti viteji, niciunul nu se poate asemăna cu preaputernicul tău părinte, de sfântă amintire, Simion Movilă, mare voevod şi domn al ţării Moldovei şi împreună cu el, cel egal în virtuţi mari şi în evlavie, prea strălucitul şi puternicul domn, unchiul tău, cel ce odihneşte întru Domnul, Ieremia Movilă, domn şi voevod al aceleiaşi ţări, faţă de care tace orice răutate şi invidie. Tu însuţi ai făcut să strălucească în regatul şi coroana Poloniei această casă preastrălucită, care cu cetăţenii ei de frunte este înrudită (aluzie la căsătoriile fiicelor lui Ieremia Movilă cu nobili din familiile Wisznowiecki, Korecki şi Potocki), împărtăşeşti cu ele stemele neamului. Intr'un cuvânt eşti şi fiu şi frate şi unchiu al unor cnezi preasläviţi şi al unor prea puternici senatori ai Coroanei Poloniei şi ai marelui ducat al Litvaniei, unul deasupra tuturor. Dar aceasta nu este totul... pentrucă nu este o podoabă mai mică a strălucirii neamului tău, faptul că ai adus aşa mari slujbe şi merite acestei Republici, încă de când erai în cinul mireniei, cu credinţă vitează şi inimă eroică. In toate prilejurile şi în toate luptele ai arătat că nu ai pierdut meritele moştenite. Aceasta o mărturiseşte înaltul, preastrălucitul, neînvinsul monarh, stăpânul cel mai înalt al acestei ţări, Vladislav al patrulea regele Poloniei, domnul nostru care domneşte astăzi cu fericire, cu prilejul expediţiei împotriva duşmanului acestei ţări, Turcul". În adevăr, la 1621 avusese loc războiul polono-turc de la Hotin, în care Petru Movilă luase parte în tabăra creştină alături de Vladislav IV, pe atunci încă tânăr fiu de rege, sub domnia tatălui său, Sigismund III [1].

Prefaţa lui Sliuzka se termină cu laude pentru meritele lui Petru Movilă faţă de biserică, cu mile şi pomeni. „Elevii şcoalelor celor mari, fundate la Kiev, seminarii şi burse, mărturisesc şi răspândesc cu glas mare dărnicia ta şi Sfânta Biserică se ridică din ruine şi se împodobeşte cu toate bunătăţile".

Petru Movilă era un prinţ al bisericii, de neam domnesc, lucru pe care nu l-a uitat nicicând, nici în faptele lui domneşti de ctitor, nici în scrisul său.

---

1. Amănunte despre participarea lui Petru Movilă la expediţia de la Hotin, încercarea lui de a ocupa scaunul Moldovei şi intervenţia lui în favoarea satelor moldovene la comandanţii poloni, la P. P. Panaitescu, *Un autograf al lui Petre Movilă pe o Evanghelie a lui Ştefan cel Mare*, în *Revista istorică română* IX (1939), p. 85.

„*CUVÂNTUL DUHOVNICESC*" *LA NUNTA DOMNIŢEI MARIA.* Vasile Vodă Lupul luase domnia în Moldova în urma mazíliei lui Moise Movilă, dar Petru Movilă nu pregetă totuşi să ajute opera de cultură întreprinsă de acest domn mândru şi învăţat, neţinând seama de faptul că el contribuise la înlăturarea fratelui său din scaun. Mitropolitul Kievului mijlocise chiar căsătoria domniţei Maria, fiica lui Vasile Lupu, cu nobilul polon Ianusz Radziwill. Acest nobil, care era din casa cea mai înaltă a Litvaniei, era protestant, însă înrudit prin alianţă cu Movileştii şi sprijinise în dieta Poloniei biserica ortodoxă în genere şi pe Petru Movilă în special împotriva măsurilor asupritoare propuse de catolici. De aceia mitropolitul căută să strângă mai mult legăturile cu un protector aşa de puternic, pregătind căsătoria lui cu o domniţă bogată şi din puternicul neam al domnului Moldovei. Incă din Ianuarie 1644, el trimise domnului Moldovei pe un arhimandrit, să-i facă această propunere şi în cele din urmă Vasile vodă primi să se alieze cu familia Radziwill. În Martie acelaşi an, Vasile Lupu scria lui Petru Movilă că a trimis soli la principele Ardealului, Gheorghe Rakoczi, ca să-l îmbuneze, căci pe semne că bătrânul principe ar fi dorit pe domniţa Maria ca soţie pentru fiul său. La Turci a trimis pe boierul Catargiu cu daruri, ca să adoarmă bănuelile lor pentru această căsătorie, în care ei ar fi putut vedea pregătirile unei alianţe cu Polonia [1].

Nunta se făcu cu mare fast la Iaşi, în biserica Trei Ierarhi, ctitoria lui Vasile Vodă, la începutul anului 1645. Petru Movilă sosi în persoană în capitala Moldovei ca să oficieze el însuşi taina nunţii [2].

Din copilărie, dacă facem abstracţie de expediţia din 1621 la Hotin, în care a stat numai în tabere, nu mai văzuse fiul de domn moldovean ţara sa. Avea acum 48 de ani, era un om cu o vastă operă bisericească şi culturală în urma lui. Când se ivi în biserica cea nouă din Iaşi, el rosti o cuvântare duhovnicească pentru cei doi soţi, cu îndemnuri părinteşti asupra purtării lor în viaţa cea nouă, ce se deschide în faţa lor, cu citate din Sfânta Scriptură potrivite cu taina nunţii.

Această cuvântare duhovnicească a lui Petru Movilă rostită

---

1. Scrisorile lui Vasile Lupu şi ale lui Petru Movilă în vederea căsătoriei domniţei Mariei, în Hurmuzaki, *Documente, Supliment*, II-3, p. 3—6.

2. Descrierea nunţii domniţei Maria la Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Ureche, I, p. 560—1 şi în cronica lui Happelius (pasaj reprodus de Marcella şi Const. Karadja, în revista *Ioan Neculce*, IV, p. 258).

la Trei Ierarhi a fost spusă în mare parte în limba română, după cum vom vedea mai jos. Faptul acesta care nu a fost cunoscut până acum istoricilor noştri, este de o deosebită însemnătate. Mitropolitul Kievului, crescut în Polonia, care şi-a trăit viaţa între streini şi a scris toate lucrările sale în latineşte *(Mărturisirea Ortodoxă)*, în polonă *(Lithos)* şi în slava bisericească, nu a uitat limba sa maternă. După zeci de ani de pribegie, el este în stare să vorbească, să ţie o cuvântare în limba ţării. Aceasta mai mult decât orice altă consideraţie, ne arată că marele stâlp al ortodoxiei din veacul al XVII-lea, a fost nu numai prin sânge român, dar a rămas întotdeauna, în cugetul şi în sufletul său.

Cuvântul duhovnicesc a fost publicat de către Petru Movilă însuşi, în limba polonă, într'o broşură tipărită în tipografia sa din Kiev. Este de obiceiu cunoscut într'o ediţie, care poartă stema familiei Radziwill, dedicată lui Ianusz Radziwill. A fost tradus şi în limba slavă bisericească, fără dedicaţia amintită şi intercalată în *Trebnicul* lui Petru Movilă [1].

Am cunoscut însă o ediţie întrucâtva deosebită, prin aceia că alături de stema Radziwillilor cuprinde şi stema cu cap de zimbru a Moldovei, iar dedicaţia autorului adică a lui Petru Movilă, nu este cea către Ianusz, ci alta, către Vasile Lupul. Acest exemplar, care, după câte ştiu, nu a fost descris până acum de nimeni, nici de bibliografii români, nici de Ruşi sau Ucraineni, se află în Biblioteca Institutului Ossolineum din Lemberg, sub signatura 10355. Este o broşură — în 8^0 mic, de 26 pagini (ultima albă) şi poartă titlul următor în limba polonă:

«Mowa duchowna przy szlubie Iaśnie oswieconego Pańa Iego Mośći Pana Ianusza Radziwiła xiążęcia na Birżach y Dubnicach, podkomorzego wielkiego Xiążęcim Lithewskiego, Kamienieckiego, Kazimir, Seywen, etc. Z Iaśnie Wielmożną Iey Mości Panna Marią córką Iaśnie wielmoźnego Iego Mości, Pana Io Wasilia woiewody y hospodara Wołoskiego, wystawioney przez Iaśnie Przewielebnego w Bogu Iego Mości Oyca Piotra Mohiłe, metropolitę Kijowskiego, Halickiego y wszystkiey Rusi, exarchę świętego thronu Apostolskiego Konstantinopolskiego, archimandritę pieczarskiego, w cerkwi hospodarskiey Iaskiey, dedicata hierarchom Bożym S. S. Basilio, Ioanni et Graegorio, W Monasteru Pieczerskim Kijowskim. Anno Domini 1645». (= *Cuvânt duhovnicesc la nunta prea luminatului pan Ianusz Radziwil, cneaz*

1. Pekarskii, *op. cit.*, p. 592.

de Birza și Dubnița, sub-cămăraș al marelui ducat al Litvaniei' staroste de Camenița, de Cazimir și Seywen, cu preastrălucita doamnă Maria fiica strălucitului și prea puternicului domn Io Vasile voevod și domn al Moldovei, alcătuită de prea venerabilul întru Dumnezeu părintele Petru Movilă, mitropolit al Kievului, al Haliciului și a toată Rusia, ierarh al tronului apostolic constantinopolitan, arhimandrit al Lavrei Pecerska, rostit în biserica domnească din Iași, închinată ierarhilor dumnezeești, sfinții Vasile, Ioan și Grigore. Tipărită în mânăstirea Pecerska din Kiev, anul Domnului 1645). Pe pagina 2-a se află cele două steme: a Radziwillilor, un vultur, și a Moldovei, capul de zimbru, sub care se citesc următoarele versuri:

«Na herb Iaśnie oświeconych X. X. Ich. M. M. P. P. Radziwiłow y jaśnie wielmożnego Iego Mości Pana Io. Wasilia woiewody y Hospadar Wołoski.

Przyjaźn tę głowę orłowi przydała
Ktora przy sercu sobie podobała,
Gdy Radziwiła uznała być głową
Oblubienica: Moldawska Herbowa
Orłowi przęto głowę powierzyła.
(Mąż żenie głowa) by iedna rządziła».

La stema prea luminaților cnezi Radziwill și a preaputernicului domn Io Vasile Voevod și domn al Moldovei.

Prietenia a dăruit capul (de zimbru) vulturului,
Căruia i-a plăcut din inimă.
Când lui Radziwill i-a fost dat
A fi cap celei iubite, stema Moldovei
A încredințat capul (de zimbru),
Căci bărbatul este cap femeii, ca s'o cârmuiască.

Pe pagina 3 se află prefața lui Petru Movilă adresată domnului Moldovei Vasile Lupu, pe care o reproducem aci în traducere românească după originalul polon: „Prea puternicului domn, prea milostiv, Vasile voevodului și domnului țării Moldovei, domnie în pace și în lung veac și binecuvântare de la Dumnezeu.

Am împlinit cu plăcere prin serviciile mele prietenești tot ce era necesar pentru încheierea unei legături veșnice între casa domnească a măriei tale și înalta și prea slăvita casă a prea luminatului domn subcămăraș al marelui ducat al Litvaniei și de aceia nu lungesc vorba asupra serviciilor făcute de mine ca bun prieten pentru măria ta, domnul meu milostiv. Să dea Dumnezeu

ca şi în împrejurările din viitor să pot sluji în chip demn pe măria ta. Iar acum, dorind prea luminaţilor cnezi, noilor căsătoriţi, toate fericirile cu dragoste deplină, doresc şi măriei tale ca şi în viitorul cât de depărtat să te bucuri în împrejurări favorabile şi fericite de nepoţii şi de strănepoţii ieşiţi din aceşti nobili cnezi. *Împlinind dorinţa prietenească a măriei tale, am dat acum la tipar cuvântarea, pe care am ţinut-o la nunta străluciţilor principi, rostită parte în limba polonă, parte în limba română, în biserica măriei tale din Iaşi, iar acum publicată numai în limba polonă*[1]. M'am silit prin aceasta să arăt lumii cât de glorioasă şi de însemnată este legătura încheiată de măria ta cu casa domniei sale cneazului şi să încredinţez totodată măriei tale o dovadă strălucită de prietenie, ceiace, dacă am izbutit, rog ca această lucrare a mea să fie primită de măria ta cu bucurie şi suflet senin. Al măriei tale, iubitor prieten şi slugă şi veşnic rugător lui Dumnezeu Petru Movilă, arhiepiscop, mitropolit de Kiev, Halici şi toată Rusia".

La pagina 5 începe textul cuvântării, astfel: «Mowa przy szlubie. Mądrość przedwiecza, rosparządzaiąć wysoka swa niebieska hierarchią, dziewięć chorów anielskich (według Dionyszego Areopagity), na trzy części rozdzieliła (S. Dionys. de caelesti Hierarch». *(=Cuvânt la căsătorie. Înţelepciunea dinaintea veacurilor a împărţit înalta sa ierarhie cerească în nouă coruri îngereşti (după Sfântul Dionisie Areopagit) şi i-a împărţit pe aceştia în trei părţi* (S. D i o n i s. *De caelesti Hierarch.*).

Cuvântarea se termină în chipul următor, la paginile 24-25:

«Zaczym stracaiąc juz do was moię mowę, Pana Naywyższego, Ktory was do tego stanu małżenski powoływa, proszę, aby was, według prozb naszych, ktore tu za wami przed maiestatem iego wylewać będziemy, prawicą swoią boską złącznie wasze, tak ubłogosłowić raczył, abyście wszelkie cnoty y pobożności y przykazania iego pełniąc, i niezamierzone lata na łaskę iego świętą sobie hoynie zarabiaiąc wygodzie y miłości świętey, aż do zyrzybiałey starości żyli y znak nayprzednieyszy małżenskiego błogosławieństwa, przy wszelkich duchownich y cielesnych darów, Iego obfitościach, syny synów swoich, aż do czwartego y piątego pokolenia, ku chwale bożey tu podporze Rzeczy Pospolitey ozdobie Iaśnie oświeconego domu Waszey Xiążęcey Milości oglądali. Amen. *(După acestea, scurtând cuvintele mele către voi, rog pe Domnul cel de sus, care v'a chemat la starea căsătoriei, ca după rugămintile noastre, ce se vor ridica de*

---

1. Sublinierea este a noastră.

aci pentru voi către tronul său, să întindă asupra voastră dreapta sa dumnezeiască, să binevoiască să vă binecuvinteze, ca împlinind voi toate virtuţile, evlavia şi poruncile lui, să trăiţi mulţi ani în graţia lui sfântă arătându-vă meritoşi de dragostea sfântă până la adânci bătrâneţe şi să vă puteţi bucura de taina binecuvântării căsătoriei, cu toate darurile sufleteşti şi trupeşti, să priviţi număr mare de fii ai fiilor voştri, până la a patra şi a cincia generaţie, spre lauda lui Dumnezeu, ca sprijin al Republicei şi podoabe a strălucitei case cneziale. Amin).

Toată cuvântarea nu este altceva decât o ţesătură de citate din Sfânta Scriptură, mai ales din Evanghelii şi din Apostol, completate cu pasaje din Sfinţii Părinţi ai bisericii, cu comentarii în legătură cu taina căsătoriei.

După cum rezultă din prefaţa reprodusă mai sus, broşura tipărită la Kiev s'a alcătuit la cererea lui Vasile Lupu, iar cuvântarea a fost rostită în parte în româneşte, în parte în limba polonă. Cu alte cuvinte, Petru Movilă de la uşile altarului se adresa când miresii, domnului, clerului, curţii şi boierilor moldoveni prezenţi în biserică, folosindu-se de limba lor, când mirelui şi invitaţilor veniţi din Polonia, făcându-se înţeles în limba acestora. Unele pasaje ale cuvântării erau deci în limba română, alternate cu altele în limba polonă şi nu aceleaşi cuvinte repetate de două ori în cele două limbi. Aceasta rezultă din afirmaţia lui Petru Movilă: „parte în limba polonă, parte în limba română". După aceia, probabil din motive tehnice, s'a tradus şi textul românesc în polonă, ca în acest chip cuvântarea să formeze o unitate, mai ales întrucât cartea se tipărea în Polonia.

Există însă o posibilitate ca să distingem pasagiile rostite de mitropolitul Kievului în limba română şi traduse apoi în limba polonă de cele cari erau dintru început în poloneşte. Anume, cum spuneam, cuvântul cuprinde foarte multe pasaje reproduse din Sfânta Scriptură. Cine citeşte textul acestei broşuri, vede imediat o foarte ciudată alternanţă: *o parte din aceste citate sunt în limba polonă; dar altele, cele mai multe, sunt în limba slavă bisericească.* De la p. 5 până la p. 11 toate citatele sunt în limba polonă, apoi de aci încep citatele în slavă bisericească, care ţin două pagini, după aceia urmează o pagină (a 13-a) cu citatele în polonă şi de aci până la sfârşit (p. 13—24), iarăşi toate citatele sunt în slavă bisericească. *Putem afirma fără a greşi că toate pasajele, în care citatele din Sfânta Scriptură sunt în limba slavă bisericească, au fost rostite în româneşte.* În adevăr, această deose-

bire între citatele *din aceiaşi carte* nu se explică decât prin faptul cunoscut de noi din prefaţă că predica a fost rostită în două limbi. Citatele din Sf. Scriptură în textul românesc nu puteau fi decât în limba slavonă şi nu în româneşte pentrucă pe atunci (1645) nu exista încă o traducere oficială a Sf. Scripturi în româneşte (prima traducere complectă este Biblia lui Şerban Vodă din 1688), şi limba slavonă nu fusese încă înlocuită cu cea naţională în cărţile sfinte [1].

Când Petru Movilă a pus să se traducă (sau a tradus el însuşi) textul românesc al cuvântării sale în limba polonă, n'a mai tradus şi pasajele din Sfânta Scriptură ce se aflau în slavoneşte, operaţie dealtfel foarte delicată, ci le-a lăsat ca în original. De aci rezultă, cum am spus, că putem distinge partea polonă de partea rostită din capul locului în româneşte. Anume, mitropolitul, din deferenţă pentru persoana mirelui şi pentru oaspeţii veniţi din ţară streină, şi-a început cuvântarea în limba lor, ducând-o aşa cam o treime din text (şapte pagini din cele 20, cât cuprinde cuvântarea propriu zisă), apoi a răsunat cuvânt românesc până la sfârşit, cu o singură scurtă revenire la limba polonă (o singură pagină, a 13-a). Nu ştim însă în ce limbă au fost rostite cele câteva cuvinte din urmă, pe care le-am reprodus mai sus, deoarece ele nu cuprind nici un citat. În definitiv, ştim acum că cea mai mare parte a cuvântării (aproape două treimi) a fost ţinută în limba română de către mitropolitul Petru Movilă.

E interesant de ştiut că cu prilejul vizitei sale din Iaşi în 1645, Petru Movilă a avut grije şi de unele treburi familiare, care priveau moşiile ce le avea în ţară cu drept de moştenire de la părinţii săi. Astfel avem dovadă «o mărturie a Petrii Moghilă arhiepiscopu şi mitropolitu Chievschii din anii 7153 (1645) Fevruarie 6, cu care adeveriază pentru satul Oşehlibul, ca să-l stăpânească Pătraşco Ciogole logofătul» [2].

Petru Movilă este un dar românesc făcut ortodoxiei; el a fost însă mereu în contact cu realitatea vie a neamului său. Amintirea evlavioasă a părinţilor săi, a ţării drept credincioase, legătura cu biserica din Moldova, au fost temelia sufletească a energiei sale de luptător creştin şi ortodox.

---

1. De altfel şi în cronica lui Miron Costin, scrisă trei decenii mai târziu, toate citatele din Sfânta Scriptură sunt în slavoneşte.
2. După un rezumat din 1792, la N. Iorga, *Studii şi Documente*, VII, p. 211.